

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Bernardus Smytegelt (1665-1737) / T. Brienens.
Auteur(s)	Brienens, T.
In	<i>De Nadere Reformatie. Beschrijving van haar voornaamste vertegenwoordigers /</i> T. Brienens ... [et al.]. ('s-Gravenhage, Boekencentrum, 1986), p. 219-245.
Copyright	2007 / T. Brienens Boekencentrum Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.06.15; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B98014230

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

Bernardus Smytegelt (1665-1739)

Dr. T. Brien

ZIJN LEVEN EN WERKEN

Afkomst – Het geslacht van B. Smytegelt stamt van het eiland Tholen evenals dat van zijn neven Prof. M. Leydekker en ds. J. Leydekker. De naam Smytegelt duidt niet op een voorvader, die in regeringskringen met geld zou hebben gesmeten, maar staat in verband met het oudnederlandse woord ‘gelt’, dat ‘zwijsn’ betekent. Het wapen van de Smytegelts vertoont dan ook een man, die iets, vermoedelijk een stok, naar een zwijn smijt. Men vertaalt de naam Smytegelt dan ook wel door ‘zwijsnhoeder’. Vanuit Tholen verspreidt de familie zich naar Goes, Middelburg en Utrecht.

De vader van Bernardus is omstreeks 1660 boekenverkoper te Goes. Uit het tweede huwelijk met de zeer ontwikkelde en vrome Anna Lambregtse worden drie zonen geboren. De oudste, Josias (1662-1703), is schepen van Goes geworden. Marinus is de jongste; zijn zoon wordt ook predikant. Bernardus is de middelste van de drie en wordt op 20 augustus 1665 geboren. Vóór de geboorte wijdt moeder Anna dit kind de Heere toe en het predikambt, zo het een zoon is. Ook zijn oom Petrus is predikant en staat van 1680 tot 1697 te Middelburg. Bernardus komt dus uit een bekend predikantengeslacht.

Jeugd – Smytegelt is een echte Zeeuw en altijd in Zeeland geweest, behalve gedurende zijn studententijd. Hij groeit op te Goes met zijn ongeveer 3500 inwoners. Hij wordt vooral door zijn moeder in de vreze des Heeren opgevoed en dient zijn God van zijn jeugd aan. Hij waarschuwt speelgenootjes voor het vloeken en gebruiken van ruwe taal. M.J.A. de Vrijer zegt: ‘Hij dronk met de moedermelk en in het klimaat van zijn geboorteland het Zeeuwsche piëtisme in: een orthodoxie, opgenomen in gevoelvolle mensen, die wat zij geloofden ook begeerden te beleven in de praktijk der godzaligheid’¹.

Bernardus maakt geen krachtdadige bekering door. Tot bemoediging van vele ‘bekommerden’ kan hij later zeggen: ‘Ik acht dat men de juiste tijd van het begin van het geloof en van de wedergeboorte niet of slechts zelden weten kan; en ook is het niet nodig dit te weten, ’t is genoeg als men op goede gronden uit Gods Woord en uit een goede kennis van zijn hart en daden besluiten kan dat men gelooft en wedergeboren is. Zelf weet ik ook de tijd van mijn verandering niet; want het is al in mijn kindsheid geschied’.

Studie – In zijn geboortestad bezoekt Smytegelt de lagere en de latijnse

school. Hij is een ijverige en uitstekende leerling. De catechisaties volgt hij van ds. N. Barenzonius, die met ds. J. Thilenius (van 1655 tot 1666 te Goes) en ds. H. Witsius (van 1666 tot 1668 te Goes) behoort tot het Zeeuwse piëtisme. Deze predikant leidt hem tot het doen van belijdenis des geloofs.

In 1683 – op 18-jarige leeftijd – gaat Bernardus naar de Utrechtse Hogeschool, de opleiding met een voetiaans aureool, om er theologie te studeren. Hier ondergaat hij vooral de invloed van prof. M. Leydekker en prof. H. Witsius. ‘Het Zeeuwsche piëtisme in Leydekker blijkt uit het feit, dat hij naar Guilielmus Amesius’ ‘De conscientia’ colleges gaf, dus op den bodem van het de Zeeuwen zoo diep beïnvloedende Engelsche praktikale Christendom uit de school van Perkinsius, dat ook Voetius zoo na aan ’t hart lag. Onder invloed mede van Van Lodenstein beval Leydekker den a.s. dienaren des Woords aan in hun prediking en zielszorg de praktikale elementen, d.w.z. de bevindingen in het persoonlijke geestelijke leven der geloovigen, nadrukkelijk naar voren te brengen’. En: ‘De boete-oproep van Witsius’ ‘Twist’ is het stramien, waar zijn leerling Smytegelt op voortborduurde in zijn prediking². Prof. Witsius vertrouwt hem wegens zijn godsvrucht en karaktervastheid de zorg toe over een medestudent en kamergenoot, die een tamelijk los en ijdel leven leidt.

In 1687 studeert Smytegelt af en keert als proponent te Goes terug.

Predikant – De jonge candidaat moet bijna twee jaar wachten op een beroep. Het proponentenoverschot en zijn eigen kanselvrees worden als oorzaken genoemd, dat hij ‘ledig aan de markt stond’. Voor hemzelf betekent het een zware beproeving. Als hij in moedeloosheid besluit dan maar naar Schotland te gaan, komt het beroep uit *Borssele*. Hij neemt het aan en wordt er reeds vijf weken later bevestigd. De notulen vermelden tijdens zijn werkperiode in deze plaats verschillende censuurgevallen. Gemeenteleden moeten van het Avondmaal geweerd worden om de ‘gewone’ zonden van die tijd: overspel, dronkenschap, zondagsontheiliging, familietwisten en burenruzies. Ook verzet Smytegelt zich tegen de leringen van ds. Pontiaan van Hattem. Zo betoont hij zich in Borssele al een man van de Nadere Reformatie, voor wie de heiliging des levens even belangrijk is als de zuiverheid der leer! Zijn persoonlijk geestelijk leven is in deze jaren verdiept en versterkt, mede dankzij het onderwijs dat hij van een vrouw uit zijn gemeente mocht ontvangen.

Op 6 februari 1692 ontvangt Smytegelt een beroep uit zijn geboortestad *Goes*. Hij gaat er heen en zal er drie jaren werken. Het is een periode die staat in het teken van politieke onrust, kerkelijke strijd én geestelijke opleving. De stedelijke overheid is verdeeld in twee partijen van gelijke sterkte: pro en contra de Stadhouders Willem III. Smytegelt als goed voetiaan is zonder meer prinsgezind. Maar komt de leider van de tegenpartij, burgemeester A. Westerwijk, in de gevangenis, dan gaat Smytegelt hem daar opzoeken.

Het pastoraat gaat hem boven de politiek. Kerkelijk heeft men ook in Zeeland te maken gekregen met de leringen van Prof. H.A. Roëll, Dr. Balthasar Bekker, Ds. J. Vlak en Ds. Pontiaan van Hattem. Smytegelt noemt in zijn preken Roëll sociniaans en remonstrantsgezind en oordeelt, dat hij in de Gereformeerde Kerk niet thuishoort³. De prediking van Smytegelt wordt in Goes zeer gewaardeerd. De ouderen constateren dat de dagen van Witsius en Barenzonius zijn weergekeerd.

In 1692 had ds. Thilenius stervende gezegd: ‘Smytegelt mijn opvolger in Middelburg’. Dat gebeurt. Want op 15 augustus 1694 wordt hij met eenparigheid van stemmen er beroepen. De 16de januari 1695 bevestigt zijn oom ds. P. Smytegelt hem in de Zeeuwse hoofdstad *Middelburg*. Hij zal er ondanks beroepen naar Rotterdam en Utrecht tot zijn emeritaat blijven. P. de Vrieze deelt mee, dat onder zijn intredepreek reeds sommige mensen tot bekering kwamen. God zegent zijn prediking op bijzondere wijze. ‘De kerken waarin hij preekte liepen vol; hij had een stem als een klok, die het gebouw tot in de hoeken vervulde; de toehoorders kwamen van alle kanten toelopen, om Gods Woord uit zijn mond te horen’⁴. Op Pinkstermorgen 1727 neemt ds. Smytegelt de nieuwe preekstoel in de Nieuwe Kerk in gebruik met een preek over Ezech. 11:9 en voortaan spreekt men over ‘de preekstoel van Smytegelt’. Met een tiental collega’s werkt Smytegelt samen en verdeelt hij de werkzaamheden. Men heeft er te strijden met Labadisten, Roëllisten, Verschoristen of Hebreëen, Hattemisten en conventikelmensen. Toch ligt Smytegelts kracht niet in de theologische discussie en polemiek, maar in zijn prediking en pastoraat. Daarmee bouwt hij de gemeente en maakt haar weerbaar tegen onbijbelse en ongeestelijke invloeden. Behalve de gewone diensten op zondag, de catechisaties en het herderlijk werk zijn er ook steeds de veel voorbereiding eisende ‘kapittelpreken’ op dinsdag- en donderdagavond, een soort bijbellezingen, waarin men in ruim 22 jaar de Bijbel doorpreekte.

Emeritaat en sterven – Smytegelt is ongehuwd gebleven; toch wordt hij ‘vader Smytegelt’ genoemd vanwege zijn vaderlijk optreden. Lange tijd kwelden hem hevige lichaamsspijnen. In menige preek klaagt hij hierover. Op 9 mei 1735 ontvangt hij eervol emeritaat. Soms preekt hij nog een keer, bij voorkeur in een doopdienst. 6 mei 1739 overlijdt Bernardus Smytegelt; zijn laatste woorden zijn: ‘De tijd van mijn ontbinding is aanstaande. Ik sterf in het geloof’. Zes dagen later wordt hij in de Oude Kerk te Middelburg begraven.

Werken – Van Smytegelt zijn ons voornamelijk preken nagelaten. Een overzicht van de door ons geraadpleegde bundels daarvan vindt u achter in dit boek. Het is een respectabel aantal, maar waarvan hij er zelf niet één persklaar maakte. Hij preekte zelf voor de vuist; sommige luisteraars, waaronder vooral Maria Boter, tekenden het gehoorde 30 jaar lang op. Dikwijls

verzocht men Smytegelt zijn zo uitgeschreven preken te laten drukken, maar hij gaf er geen toestemming voor. Hij zei dan: ‘Tijdens mijn leven niet, na mijn dood regeer ik niet meer’. Bij testament bepaalde hij, dat al zijn eigen preken, preekschetsen en andere manuscripten onder zijn erfgenamen moesten worden verdeeld en dat deze ze uitsluitend mochten hebben voor persoonlijk gebruik. Aanvaardden ze deze voorwaarden niet, dan moesten alle stukken worden vernietigd. Dat is waarschijnlijk ook gebeurd. De tijdens zijn preken opgeschreven woorden zijn later echter wel uitgegeven en zo kwamen Smytegelts preken toch bij de mensen. Ze zijn kenmerkend voor de Nadere Reformatie.

ZIJN VISIE OP HET GEESTELIJKE LEVEN

In de preek wordt de theologie, het dogma, onder het gehoor van de gemeente gebracht. De preek onthult de dogmatische instelling. Kan men de theologie vergelijken bij de zee, dan is de preek het strand waarop de golven uitrollen en doorzichtig worden. Zo wordt elke theologie en theologische visie in de prediking openbaar⁵. Dit is ook het geval met de preken van Smytegelt. Daarin ligt zijn theologische visie o.a. op het geestelijke leven vervat! Een aantal aspecten van deze visie geven we hier weer.

(Onder)scheiding tussen ‘schijn’ en ‘zijn’ – In heel veel preken trekt Smytegelt de duidelijke scheiding tussen ‘schijn’ – wat lijkt alsof het het ware is, maar het niet is – en ‘zijn’ – het ware. We denken hier aan de 15de preek uit *Het Gekrookte Riet*. Daar snijdt hij de grote vraag aan, of ik in de staat der genade ben of niet. Het komt daarbij op nauwkeurige onderscheiding aan, want er zijn mensen die denken dat ze bij Gods volk behoren, maar het is niet zo. Smytegelt wijst op Paulus vóór zijn bekering, op de oudste zoon in de gelijkenis van Lukas 15, op de farizeeër en op de rijke jongeling van Markus 10. Daarom moet men zich nauwkeurig onderzoeken. Soms brengt God het iemand aan de weet en ontdekt hij zelf, dat hij er nog buiten staat. Soms komt iemand op zijn ziekbed er achter.

Iemand kan zeggen dat hij in de genade is, maar hij doet het zonder grond. Een ander beeldt zich in, dat het goed met hem staat. Men kent echter geen kommer over de genadestaat en wil zichzelf niet onderzoeken. Het is moeilijk om er achter te komen, of iemand werkelijk in genadestaat en bekering is. Men beweert heel wat kennis te bezitten, doch het is meer een weten dan een echt kennen, en doorgaans zijn het slechte belevers. Hoe kunnen ze er aan ontdekt worden, dat ze wel over bekering spreken, maar zelf de bekering uitstellen. Ze geven toe dat het zonder genade niet gaat, maar als het er op aan komt hebben ze de wereld liever en schuwen ze de genade van het vlees te

kruisigen en heilig te leven. Ze hebben wel de woorden van de zaken maar niet de zaken van de woorden. Ze menen weleens bewogen te zijn geweest, maar Felix en Agrippa hadden dat ook. Ze nemen de ganse Jezus aan, maar het is door tijdgeloof. Ze beroemen zich erop, dat ze het met de vromen houden, maar Saul was ook onder de profeten en Judas onder de discipelen. Zó na grenst de schijngenade aan de ware genade!

Hoe kan men nu weten, dat men ware genade bezit? Bij schijngenade is er vriendschap met de onoprechtheid en bij genade is er de grootste oprechtheid en zijn er kleine gedachten van zichzelf. Waar schijn is, wordt geen pijn gekend over de zonde, waar echte genade heerst kent men harteverdriet over de zonde. Bij wie het schijn is, is het altijd hetzelfde; hij is als een steen en kan altijd bidden; bij ware genade is er zoveel wisseling en daar heeft men het minste korreltje genade lief. Een schijngelovige stelt vast, dat het werk in hem goed is, maar de rechte begenadigde vraagt zich voor God af, of het wel goed is en standhoudt. Zo zijn er, die denken dat ze er niet in zijn en die hebben nochtans genade.

Zo is Smytegelt er telkens op uit het snode van het ware goed te onderscheiden. Daarvoor dienen vele kenmerken. Dit alles herinnert aan de intentie van de ‘Geestelijke Printen’ van zijn leermeester Witsius^{5a}.

Wedergeboorte en bekering – Wil men recht in de staat der genade komen, dan is wedergeboorte nodig. Smytegelt noemt deze ook bekering. Zo in de preek over zondag 3 van de Heidelbergse Catechismus, waar hij stelt dat de mens blind, doof en dood is. Daarom kan hij zichzelf niet bekeren. Dat is een daad van God, die een herschepping en levendmaking wordt genoemd. Is het van de mens uit onmogelijk die tot stand te brengen, bij God zijn alle dingen mogelijk. Men kan de onmacht der zonde te boven komen, indien men door de Geest van God wedergeboren wordt. De Bijbel spreekt over: een besnijdenis van het hart, een vernieuwing, een bekering enz. In Gods verkiezing en raad is het ‘stondetje’ bepaald, waar en wanneer men wedergeboren zal worden. Dat is echter zeer verschillend; het kan in je jeugd gebeuren, maar ook later. Ook op hoge leeftijd worden er bekeerd. Maar dán gaat het geestelijk leven beginnen. Men houdt het niet meer uit in het zondigen. Men begint met gewezen voor God zijn zonden te belijden en denkt dat men verloren moet gaan. Men neemt ook afstand van vroegere vrienden. ‘Dat is de wedergeboorte’, zegt Smytegelt. Wie daarin delen, zoeken nu het gezelschap der vromen. Waren ze voorheen werelds en goddeloos, ze worden nu nederig en vroom in taal en gedrag. Ze gaan voor hun kinderen bidden, of die ook bekeerd mogen worden. Zo wordt Gods Woord hen een kracht Gods tot zaligheid. Dan zijn ze niet meer onbekwaam tot het goede, worden gewillig tot het goede en wijken van het kwade.

Doch ook hier moet men goed onderscheiden, want menigeen denkt we-

dergeboren te zijn, maar is nog niet eens op de weg daarheen. ‘Hoe menige beelden zig zelve in, datze naar den hemel gaan, die ligtelyk in ’t korte in de helle zullen leggen!’ Daarom geeft Smytegelt een achttal kenmerken om er zich aan te toetsen en waaruit men weten kan, of men al wedergeboren is. Deze zijn: 1. Het nieuwe leven is van God gekregen. 2. Het is o zo klein in het begin, klein in kennis, in geloof, in alles. 3. Er komt een tijd dat dit nieuwe leven doorbreekt, te voorschijn treedt. 4. Als een kind geboren wordt, komt het walgelijk ter wereld; zo ziet het geestelijk kind zichzelf ook. 5. Men wordt naakt geboren; zo heeft iemand, die wedergeboren wordt, geen kleeden van inbeelding of eigengerechtigheid. 6. Als een kind kermt men om voedsel. 7. Men wordt door God verder opgevoed. 8. Leven groeit; zo ook het geestelijke leven in vrijmoedigheid, voorzichtigheid, kloekmoedigheid, eenvoud en gave van gebed. Deze kenmerken of tekenen ontleent Smytegelt aan hetgeen van een natuurlijke geboorte en de opgroei daarna te zeggen valt. Zo wordt het geestelijke leven analoog het natuurlijke leven opgebouwd en van kenmerken voorzien. We vinden dat telkens weer in de prediking van de Nadere Reformatie⁶.

Ds. Smytegelt beëindigt deze preek, die hij op de eerste zondag in het nieuwe jaar hield, aldus: ‘Wat is het wonderlyk dat wy nu juist van de nieuwe scheppinge spreken! Gy ziet dan wel, dat ons herte vol is om u alle tot wedergeboorene kinderkens te maken: om u alle toe te wenschen, dat gy dit ondervinden moogt. Ik wensche, dat in Gods eeuwigen Raad en in het boek des levens myn en uwe naamen ten leven mogen zyn opgeschreven; en dat gy in de loopbaan van uw leven, zoo een stondeetje heugen moogt; dat gy bereids gekregen hebt, of nog krijgen zult, dit geestelyk leven. Ik wensche u van God zoo veel geest toe, dat gy u dit geestelijk leven niet en schaamt; en dat gy als een geestelyke levende onder de dooden moogt staan. Wij wenschen u toe, zoo gy nog volgende jaaren hebt, dat gy gesterkt moogt zyn in ’t geestelijk leven; en dat gy moogt zyn tot opscherping der Liefde en der goede werken’ (43 v.).

In de 20e preek uit *Het Gekrookte Riet* gaat Smytegelt in op de vraag, of iemand weten moet de tijd, plaats en wijze van zijn verandering. Nu, daar moet onderscheidenlijk over gesproken worden, want daar zijn drie soorten mensen. Allereerst die van der jeugd af aan veranderd zijn, voor wie het niet mogelijk is tijd, plaats en wijze aan te geven. Hijzelf behoort onder hen (zie boven). Dan zijn er die heel burgerlijk zijn opgevoed en van een zacht meegaand humeur en die niet veel strijd, angst en verwisseling van gestalten ondervonden hebben; zij zijn zeer stilletjes overgekomen en hen moet men op deze vraag niet laten antwoorden doch er levendig aan ontdekken, dat ze veranderd zijn. Maar zo men 20, 30, 40 jaar geworden is en dan door God in het hart gegrepen is, moet men er wel op kunnen antwoorden. Al kende Smyte-

gelt uit de Bijbel en het pastoraat de plotselinge, krachtdadige overzetting en bekering, hij stelde deze niet als de eigenlijke alléén echte. Hij duwde de mens met weinig geschoktheid niet in een hoek en verhief de plots-bekeerden niet op een onbijbelse troon. Hij bracht de evenwichtige gelovigen niet in verleiding bevindingen te gaan forceren om te kunnen concurreren met hen, die door helleangsten en zondeafgronden zijn heengesleept naar Golgotha, aldus M.J.A. de Vrijer⁷.

In zijn 23ste preek zegt Smytegelt nog de volgende behartenswaardige dingen over de wedergeboorte. Het is het wezenlijke, dat wij niet missen mogen, of we zijn eeuwig ongelukkig. Van nature zijn we kinderen des toorns, vervloekten en zonder God. De wedergeboorte is een almachtige daad van God, die Hijzelf tot stand brengt. Desondanks vordert God haar van ons. Waarom? Om ons te overtuigen, waaruit wij door de zonde gevallen zijn. Vervolgens om ons te doen schamen, dat wij Hem niet dienen. En tenslotte om Gods eis te billijken en alle tegenspreken weg te nemen. Nu gebruikt God middelen om ons te wederbaren, te bekeren: kloppingen in ons geweten; tegenspoed in huis en gezin; het overladen met zegeningen om ons te verootmoedigen; het voorhouden van voorbeelden van goddelozen; en ook van godzaligen uit de Bijbel; bediening van zijn Woord, tenslotte dromen over het hemel- en helleleven. Dit alles kan en wil God gebruiken tot bekering.

Een laatste kwestie, die Smytegelt zelf hier ter sprake brengt, is, of ook kinderen bij hun geboorte in de natuur de wedergeboorte krijgen? In de 21ste preek van genoemde bundel antwoordt hij: Ja, in onze kerk en bij al de vromen wordt dat aangenomen. Daarom worden kinderen besneden en gedoopt. Ook een kind gaat bij de dood naar de hemel en zou het dan niet veranderd zijn en genade bezitten? Maar wat doet God dan aan zo'n kind, als Hij het genade geeft bij het natuurlijke leven? Wat doet God aan een dor zaadje, dat uit zijn kafje is en in de aarde wordt geworpen? Daar legt Hij kracht van leven en groeizaamheid in. Zo – weer die vergelijking met de natuurlijke gang van de dingen! – herstelt God zijn beeld in het hart van sommige kinderen. Het ligt er beide in stilte dan in: de oude mens en de nieuwe mens, de verdorvenheid en de genade, het beeld Gods en het beeld des duivels (dit laatste heeft GóD er ook in gelegd!). Bij de groei van het lichaam en het klimmen der jaren komt het er beide uit. Van de kant van de genade: enige vonkjes en sprankeltjes van devotie, tere en oprechte liefde tot God en de Heere Jezus, vurige gebedjes en dergelijke.

Zo is de wedergeboorte of de bekering naar de visie van Smytegelt een eenzijdige daad Gods, die Hij wel van ons eist, maar die Hij middellijk door zijn Geest tot stand brengt, waarvan men niet altijd tijd, wijze en plaats kan weten, maar die wel openbaar komt, zelfs al is ze bij de geboorte in sommige, uitverkoren kinderen reeds ingelegd.

Bekommering aan het begin – Smytegelts prediking en pastoraat waren vooral gericht op de zoekers, de twijfelaars, de bekommerden. ‘In het bijzonder strekt zijn zorg zich uit over hen, die “bekommerd” zijn over eigen zieleheil. Velen in die tijd worstelen met de vraag: ben ik wel een kind van God? ben ik wel wedergeboren? ben ik wel uitverkoren? Smytegelt kent deze vragen. Ze zijn hemzelf niet vreemd. En zo neemt hij ze bij de hand en leert ze het labyrint van eigen hart kennen en leidt ze naar het licht van de Verlosser’⁸.

Ze worden wel de zwak- en kleingelovigen genoemd, de eerstbeginnenden, de overtuigden, de verslagenen en bestredenen. Ze zijn de gekrookte rietjes, de lemmetjes (lemmet = kaarse- of lampepit), de mensen met kleine genade, kleine kennis, klein geloof, klein licht en met veel strijd, met vele donkerheden, met vele dodigheden en met vele zwarigheden in hun hart. Ze vrezen, dat ze niet in de genadestaat zijn en smijten hun werk gedurig weg (zie: *Het Gekrookte Riet*, blz. 5, 12, 14, 17 v., 106, 155).

Deze bekommering of dit bekommerd-zijn is het eerste stadium op de weg der genade, waarmee al Gods kinderen beginnen, de eerste klas op de school van de Heilige Geest. ‘Vraagt het aan al Gods kinderen of het hun niet gedaan heeft gelijk het u gaat’. Elders zegt Smytegelt tot de vromen: ‘Gij zijt ook klein geweest, gij weet hoe het u toen ging’ (id, blz. 9, vgl. 13 en 18). *Het Gekrookte Riet* is één grote, telkens weer herhalende beschrijving van deze kleinen, deze bekommerden.

Ds. Smytegelt nu schenkt uitvoerig en met groot geduld aandacht aan deze categorie gemeenteleden. Vooral in zijn prediking. Ze komen telkens en telkens aan de orde. Soms denk je dat er geen andere hoorders meer zijn. Hoezeer de bekommerden zijn prediking beheersen blijkt met name uit het feit, dat hij in de periode van 1720 tot 1734 niet minder dan 145 preken heeft gehouden over ‘het gekrookte riet’ n.a.v. Matth. 12:20, 21, waar in de Statenvertaling staat: ‘Het gekrookte riet zal hij niet verbreken en de rokende vlaswiek zal hij niet uitblussen, totdat hij het oordeel zal uitbrengen tot overwinning. En in zijn Naam zullen de heidenen hopen’. In de eerste preken gaat Smytegelt uitvoerig in op de twee gebruikte beelden in deze Bijbeltekst en laat hij ze expliciet en impliciet slaan op de bekommerden, waarvan hij in de 1e preek al tien kenmerken noemt, die hij haalt uit de eigenschappen van een rietje.

Zo is een rietje geen zelfgewas, maar door Gods hand geplant, hoe klein en zwak ook. Zo zijn de kleinen in de genade een planting des Heeren. Een rietje is uitwendig niet aanzienlijk; zo ook Gods kind in het begin. Riet en biezen groeien in valleien en moerassen, heel laag. Gods kind denkt klein van zichzelf. Een riet staat in diepe wateren. Zo gaat het ook met een zwak kind van God, het kent het water van tranen, verdrukkingen en geestelijke bewer-

kingen. Een riet komt op in het slijk; hoe merkt Gods kind in het begin zijn verdorvenheden, die hem aanhangen. Toch behoudt het riet zijn groenigheid en vettigheid, is uitermate vruchtbaar en kan veel wind verduren, het ondersteunt elkaar en krijgt licht een knak. Nu, zet dat maar over in het geestelijke, stuk voor stuk, en men ziet, hoe bekommerden zijn. Ze zijn klein in kennis, geslingerd in hun staat, bestreden en zo vaak dodig enz. Toch zal de Heere ze niet verbreken. Hij omringt ze met bijzondere en tere zorg.

Smytegelt gaat vervolgens in op allerlei zwarigheden en tegenwerpingen van deze kleinen en bekommerden, zoals: wist ik maar dat ik een rietje was? Deze en nog hele series gemoedsgevallen lost hij op, beantwoordt hij met grote liefde en pastorale bewogenheid. Zo zegt Smytegelt: Een rietje kunt ge zijn, zonder het zelf te weten. Als ze naar voren brengen, dat ze zo mismoe-dig zijn en het zo donker is, stelt hij hen de vraag, of zij niet weten van kinderen van God die uit het donker weer tot het licht kwamen. Immers ja; nu denkt dan: God mag het mij ook eens geven! De bekommerden moeten zich tenslotte verkwikken met de belofte, dat God het gekrookte riet niet zal verbreken noch de rokende vlakwiek uitdoven!

Kenmerkenprediking – Vooral in verband met de pastorale behandeling van de bekommerden én om het onderscheid goed aan te geven tussen wie niet en wie wel in de staat der genade is, functioneren bij Smytegelt de kenmerken in zijn preken. In *Het Gekrookte Riet* bij voorbeeld verdwijnt na de 6e preek de tekst uit het gezichtsveld en houdt hij zich volledig bezig met het bevindelijke leven, gemarkeerd door de kenmerken. In de 145ste preek, de laatste, zegt hij zelf, dat hij voor de 37ste keer acht kenmerken wil noemen, wat betekent 296 kenmerken of tekenen of blijken!⁹.

Doch niet alleen in ‘Het Gekrookte Riet’, maar in heel veel andere prekenbundels komen series van kenmerken voor, zoals in de 20ste preek uit *Twee en dertig uitmuntende Predikatiën* over Psalm LXIII: 2b. Breed wordt aangegeven, waarin het dorsten naar God gelegen is en hoe een dorstige gesteld is. Een dorstige ziel mist God en voelt dit. Tegelijk is men zo bekommerd, of de Heere wel zal overkomen. Men heeft er een smartelijke pijn over en geen vrede in de beenderen. De dorstige ziel wil zich door niets laten vullen dan door de Heere alleen. Ze zal de middelen – Woord en gebed – te baat nemen om geleest te worden. Maar ontvangt de ziel wat, dan eigent ze het zich meteen toe. En zo zou er meer te noemen zijn, dat de bekommerde en dorstige karakteriseert, doch we moeten het hierbij laten. Het ging er ons om aan te tonen, hoe Smytegelt in vele vele preken de kenmerken naar voren haalt.

We zijn het eens met wat W. van Gorsel en K. Runia in deze hebben opgemerkt. W. van Gorsel schrijft: ‘Aan deze “kenmerken prediking” zijn onmiskenbaar grote gevaren verbonden. Smytegelt is weleens wat erg royaal met zijn kenmerken. Soms zegt hij, zonder veel verband met de tekst: “Wij

zullen u nog enige kentekentjes geven”. Op die manier kan elke reeks kenmerken naar willekeur worden uitgebreid. Bovendien ligt in de kenmerken weleens teveel accent op het gevoel en te weinig op het geloof. Soms komen we opmerkingen tegen als: “Men kan genade bezitten en toch denken dat men geen genade bezit...” Of: “wat is een mens gelukkig, die bekommerd is over zijn staat...” De Dordtse Leerregels noemen ook kenmerken maar die spreken van “onfeilbare vruchten der verkiezing, in het Woord aangewezen” en noemen dan als eerste kenmerk: “Een waar geloof in Christus”. Een hantering van de kenmerken als bij Smytegelt kan gevaarlijk zijn vooral voor naamchristenen. Kenmerken mogen nooit dienen om de mens op te bouwen in zijn ervaring maar alleen om hem uit te drijven naar Christus¹⁰.

En K. Runia zegt: ‘Terecht heeft men er op gewezen, dat dit soort prediking zich meer op de vrome christen en zijn zielstoestanden dan op de Christus en zijn heilswerk concentreert. Aan de andere kant moet de vraag ook gesteld worden of we vandaag in de prediking wel voldoende aandacht geven aan wat er in de mens zelf gebeurt en omgaat. Als ik het juist zie, wordt er in onze tijd b.v. betrekkelijk weinig uit de psalmen gepreekt, terwijl het daar juist gaat over de mens in zijn veelkleurige relatie tot God. Hetzelfde geldt ook van die gedeelten van Paulus’ brieven waar hij spreekt over het werk van de Heilige Geest in het leven van de gelovigen. Smytegelt c.s. mogen te veel aan introspectie gedaan hebben, maar doen wij het ook te weinig?’¹¹.

Het oordeel van S. van der Linde luidt kort en goed: ‘Dat S. het klein geloof zo wilde te hulp komen, mag barmhartig heten; dat hij niet liever krachtig de zekerheid des geloofs preekte en de mensen daartoe poogde op te trekken, lijkt ons te betreuren’¹².

Wisseling in het geestelijke leven – Wat heel sterk uit Smytegelts preken naar ons toe komt is, dat hij als geen ander weet heeft van de wisselingen in het geestelijke leven. Hij is er zich goed van bewust, dat het geestelijke leven altijd fluctueert en dat het niet in een rechte lijn vooruitgaat, maar zich vaak langs allerlei bochtige wegen beweegt en zich door angstige diepten worstelt. Eén van die diepten is de veelvuldig voorkomende weifeling. Velen geloven echt in Christus, maar blijven toch bij een hongeren en dorsten naar Hem en durven het niet rustig te doen met wat Hij op Golgotha eenmaal heeft volbracht voor heel hun leven. Ze matten zich af met graven in eigen gevoelens en eigen geslinderdheid. Is het alles wel waar en is het wel voor hen?

Er zijn nog veel meer oorzaken, waardoor de vrome zo geslinderd blijft en zo weinig tot vastheid komt. Hij kan gedrukt zijn door zwaarmoedigheid, waarvan hij zo moeilijk te genezen is. Of men is ontevreden over de bedeling van God: anderen krijgen veel genade en zij zo weinig; hoe zit dat dan? Ook doordat men de middelen niet getrouw gebruikt, kan men in slaperigheid

vervallen. Het is verder mogelijk, dat men te weinig aanhoudend bidt om verzekerd te worden. Of de vromen houden zich teveel bezig met aardse dingen, ze houden soms verborgen zonden aan de hand en willen die niet belijden noch er mee breken (zie 145ste preek in: *Het Gekrookte Riet*). En zo is er nog meer te noemen. Er is zoveel geslinderdheid en wisseling en zo weinig vastheid en gestage groei naar zekerheid. Smytegelt kent het uit eigen ervaring. Daarom weet hij de wisselingen zo nauwkeurig te analyseren. 'De Heere gaf hem een verbazend doorzicht in al de bevindingen van eene geloovige ziel; hij was door en door geoefend in den geestelijken strijd, in het ont-knoopen van de zwaarste gemoedsgevallen en bestrijdingen des duivels'¹³.

Smytegelt gaat dus in op de wisselingen in het geestelijke leven, hij wijst ze aan, analyseert ze en haalt de oorzaken ervan op tafel. Maar tegelijk probeert hij toch zijn hoorders tot meer standvastigheid en zekerheid te brengen.

Versterking in het geloof – Hóe wil Smytegelt dan tot meer evenwichtigheid en zekerheid brengen?

Hij gebruikt daartoe verschillende middelen.

Smytegelt zet de mensen aan tot het zoeken naar kentekenen van genade. Dat kan tot weifeling brengen, maar heeft ook een keerzijde, want het kan juist de ware grond in Christus tot bewustzijn brengen. Want als men van het leven der vromen kent, is dat 'een zeker teeken, dat gij in den name van Christus hopende zijt, en uwe hope zal u niet bedriegen in uw leven noch in uw sterven' (7e preek in *Het Gekrookte Riet*). Men kan, wat God reeds in de mens gedaan heeft, over het hoofd zien en wanhopig blijven zuchten, terwijl het anker al in Christus vast mag liggen.

Verder raadt Smytegelt voortdurend aan de van God gegeven genademiddelen te gebruiken. Zo zegt hij: 'Als God zegt: Ik zal u geven, dan sluit dit niet uit het hooren of lezen van Gods Woord. Want er zijn menschen, die zeggen: het kerkgaan helpt niet; het moet van Boven komen. – Het kerkgaan helpt wèl, want God heeft de bediening van Zijn Woord als een middel verordend om aan een dooden zondaar het water des levens te geven'¹⁴. Ook wijst hij op de doop. Daar wordt door de aangevochtene veel te weinig op gepleit (zie 134ste preek in *Het Gekrookte Riet*). Dit geldt ook van het Avondmaal. 'Hoe donker dat gij zijt, het Avondmaal des Heeren moet gij niet nalaten... Verzuimt niet de verbondmakingen met God in het openbaar op verbondsda- gen, avondmaalsdagen. Verzuimt ze niet' (8e en 18e preek in *Het Gekrookte Riet*).

Tenslotte wijst Smytegelt de bekommerden, de gekrookte rietjes en de lemmetjes, wie het om God te doen is, die enige kenmerken van de genade in zich bevinden, op de vastheid van Gods beloften voor hen. Want Hij zal hen verbreken noch uitdoven. Hij zal niet liegen, Hij troost de treurigen. Hij be- wijst barmhartigheid om zijn Zoon (zie 1e preek in *Het Gekrookte Riet*).

In deze wegen en door deze middelen kan men versterking van het geloof ontvangen.

Verzekering van de gelovige – Smytegelt kent ook de sterken en verzekerden in het geestelijke leven. Hij noemt ze de ‘verder-gekome in de genade en in de heiligmaking’. Toch kan het voor hen nog donker zijn, omdat ze aan bepaalde zonden vasthouden, de ootmoed en de afhankelijkheid wat verloren hebben. De eerstbeginnende kan zelfs in het gevoel meer verzekerd zijn dan een verder-gekome. Toch zijn zij sterk en verzekerd (zie 17de preek in *Het Gekrookte Riet*). Nu kan men middellijk verzekerd zijn en onmiddellijk. Het eerste is bij vele vromen het geval. Het groeit in hen door het lezen en horen verkondigen van het Woord Gods, het mediteren daarover en het bevinden van de kenmerken van de genade in zichzelf, die in het Woord worden genoemd. Zo weten ze zeker, dat zij er bij horen, dat ze kind van God zijn.

De onmiddellijke verzekering valt maar weinigen te beurt. Zij is er door ondervinding en bestaat hierin: ‘de ziel in de genade kort of lang geweest zijnde, al den kommer, vreeze, angst, twijfelmoedigheid, donkerheid, aanvechtingen, God doet het zoo al van haar harte wijken, al die wolken die het belet hadden, en Hij doet ze onderscheiden zien de genade Gods in haar; al de wolken zeg ik, gaan weg en hij ondervindt ’t geen er staat Amos V:8: de doodsschaduw verandert Hij in een morgenstond, en in den Ps. XVIII vs. 29, Gij doet mijne duisternissen opklaren. Daar welt niet een kommerlijke gedachte in haar op, de vijanden houden zich stil, het ongeloof ligt daar neder, en ’t is al gedaan als God haar daartoe prepareert, daar komt zulk een kalmte, als dat al ophoudt’. God komt helemaal met alles over, Hij laat heel zijn heilswerk opvallen en neemt zijn kind zeer dicht bij Zich en wekt een overstelpende liefde in hem op (zie 17de preek in *Het Gekrookte Riet*).

Smytegelt wekt deze verzekerden, die in volle bloei staan, op God voor alles te danken, niet hoogmoedig te worden en te waken voor de satan, die het bijzonder op hen toelegt. Ook moeten ze de dorre zielen verachten noch de oefeningen van het geloof nalaten¹⁵.

Nodiging tot Christus – Hier en daar komt bij Smytegelt de oproep door om tot de Heiland met alle noden, bekommelingen en slingeringen te gaan. Men kan niet zeggen, dat deze oproep allesbeheersend is. De beschrijving van de gestalten en ongestalten van het geestelijke leven vormt de hoofdmoot van Smytegelts prediking, ook het oplossen van gemoedsbezwaren krijgt volle aandacht. Daartussendoor komt af en toe de oproep, soms het bevel, tot Jezus te komen. Zo in de 6de preek van *Het Gekrookte Riet*, waar het luidt: ‘Gaaf ge met alle verlegenheid naar Jezus, en zegt ge, al hadt ge nog zooveel deugden, ach Vader! ik en wijze U niet op mijne tranen, op mijn bidden, op

mijne weeke gestalten of deugden, maar alleen op Jezus, dien eenigen naam door welke ik moet behouden worden’.

Zo laat Smytegelt zijn hoorders niet in de bekommering, maar tracht ze tot Jezus te voeren ter bevestiging in hun staat.

ZIJN GEDACHTEN OVER DE HEILIGMAKING

Smytegelt is een rasechte vertegenwoordiger van de beweging van de Nadere Reformatie. Hij wil de gereformeerde belijdenis zich zien verwerklijken in heel het volksleven. Hij dringt met profetische bezieling aan op persoonlijke levensheiliging alsmede op de radicale en totale heiliging van alle terreinen des levens¹⁶.

Smytegelt heeft zich over de heiligmaking vooral uitgelaten in zijn preken over de Heidelbergse Catechismus Zo. 33 tot 44, in uiteenzettingen over de goede werken in *Maandagse Catechisatiën* in een negental preken over Matth. 5:47 die zijn uitgegeven onder de titel *De weg der heiligmaking*, in *Des Christens Heil en Cieraat* en in verschillende Nabetrachtingspreken op het Avondmaal. We willen eerst de grote lijnen van zijn visie weergeven, en vervolgens een aantal concrete gestalten van deze heiliging naar zijn opvatting bezien.

Opdracht en oproep van de Heere – Als Smytegelt uit de Heid. Catechismus heeft gehandeld over de ‘waarachtige bekering des mensen’, die bestaat in de afsterving van de oude mens d.i. in een hoe langer hoe meer haten en vlieden van de zonden, én in de opstanding van de nieuwe mens d.i. in een lust en liefde om naar de wil van God in alle goede werken te leven, dan besluit hij zijn preek met deze woorden: ‘De Drieenige God gebiedt het ons. God de Vader wil het hebben: de Zoone bindt het op uw herte; de Heilige Geest gebiedt het: uwe conscientie eischt het... de bediening des Woords dringt’er u toe aan. Hoe meenige Predicanten hebt gy van uw leven wel gehadt die daarop aangedrongen hebben... Hoe meenig stigtelyk tractaat hebt gy gehadt en gelezen, dat daar op aangedrongen heeft! Denkt eens op uw vrienden: wat hebben’er die wel op aangedrongen! ... eenen vroomen vader, moeder, of vriend... De Engelen zijn’er voor...’ (blz. 525). In het onderwijs over Zondag 44 luidt het: ‘De Heere wil dat zyne kinderen haar oefenen in allerlei Christelyke deugden, in lydzaamheid, zagtmoedigheid, nederigheid’ (blz. 694).

In *De weg der heiligmaking*, dat wel voor ‘één van ’s mans laatste werken’ wordt gehouden¹⁷ en opgezet is naar aanleiding van Matth. 5:47: ‘En indien gij uw broeders alleen groet, wat doet gij boven anderen? Doen ook niet de tollenaars alzo?’ en dit thema uitwerkt: ‘Een christen, die naar de hemel gaat, moet ook in alles boven de anderen uitmunten, en hij moet

doen zien dat hij van de wereld onderscheiden wil zijn’, zegt Smytegelt tot zijn gemeenteleden: ‘Ja, u moet een geheel ander mens worden dan u nu bent, naar binnen en naar buiten, en dat moet uitblinken in uw gedachten, woorden, daden, in uw verkeer met mensen, in uw gedrag en in alles wat u doet’ (blz. 9 v.).

Dit thema van de opdracht van de Heere God tot heiliging keert eindeloos weer: Elk lid, elk gelovig en vroom mens is verplicht om zo veel, als hij kan, zijn licht voor de mensen te laten schijnen (blz. 34). Uw gehele kindschap, uw hele staat van genade, ja uw ganse zaligheid hangt er aan (blz. 47). Met 16 redenen onderstreept Smytegelt deze roeping van een christen (blz. 42-54). Hebt gij genade in uw hart ontvangen, zo roept hij uit, dan moet u er ook uw leven naar richten. De praktijk moet naar de genade zijn en het gedrag en de wandel moeten naar de praktijk zijn. Het is geweldig een mens te zien, niet alleen met grote gaven en genaden, maar daarbij ook nog met een godzalige wandel. De Heere Jezus wil dit van zijn discipelen en in hen ook van al zijn kinderen (blz. 141 vv.).

Heel kernachtig wordt het zo gezegd: ‘Geliefden, u weet wel waar wij met dit alles heen willen. Genade in Gods ogen te bezitten is zeer groot. Maar hoe meer genade men bezit, hoe heiliger men ook in zijn handel en wandel moet zijn. Hoe meer God aan hem doet, hoe meer een kind van God ook hemels behoort te leven en naar de volmaaktheid te jagen. Hoe meer genade, hoe meer heiligmaking’ (blz. 195).

Vooraf ook na de Avondmaalsviering laat Smytegelt de roeping tot een heilig leven doorkomen. We denken aan de preek over Psalm XXII:26: ‘Van U zal mijn lof zijn in een grote gemeente; ik zal mijn geloften betalen in tegenwoordigheid dergenen die Hem vrezen’ en over 1 Cor. VI:20: ‘Want gij zijt duur gekocht; zo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw geest, welke Godes zijn’ (9e en 11e preek uit *Twee en Dertig uitmuntende Predikatiën*). En op zondagavond 30 nov. 1727 galmt zijn stem door de Nieuwe Kerk te Middelburg in de Nabetrachtingspreek: Och geliefden, slaat toch weer eens de handen aan het werk, gaat het eens in de praktijk brengen (in: *De weg der heiligmaking*, blz. 30).

Vrucht en teken van geestelijk leven – Het betrachten van de heiliging des levens is niet alleen een opdracht van de Heere God en daarom een roeping voor alle gelovigen, maar het behoort ook wezenlijk tot het geestelijke leven. Het is er inherent aan. Het is vrucht van genade en tegelijk een kenmerk, zelfs toetssteen van de staat der genade en de aanwezigheid van het leven des geloofs.

Vandaar dat Smytegelt in zijn boek *De weg der heiligmaking* er een hele preek aan wijdt om de hoorders te doen weten, of men geestelijk leven kent en aan te wijzen, waaraan men weten kan, of men het bezit, want zonder dit

leven geen heiligmaking (8e preek). Wanneer men dit geestelijke leven heeft ontvangen en in zich draagt, dan heeft men een hartelijke lust om voor God te leven, dan draagt men vruchten en doet men goede werken. ‘Het is dit, dat onze goede daad uit een begenadigd herte komt... uit eenen begenadigden grond’ (*Des Christens eenige troost*, blz. 520 v.).

Dit brengt Smytegelt ook heel sterk naar voren in zijn preken over Joh. XV:2b. Die in Christus is en blijft als de rank in de wijnstok, die draagt veel vrucht en de Landman reinigt hem, opdat hij nog meer vrucht drage¹⁸. Hij zegt dan o.a.: ‘Die rank is / die draagt ook vruchten, niet slechts met woorden / maar met er daad en waarheid. o Een ware rank is een godvruchtig mensch / een opregt mensch / een zachtmoedig mensch. Zij dragen vruchten van geloof en van liefde tot God en den naasten. Zij zijn ootmoedig / nederig / vriendelijk / getrouw enz.’ (blz. 549 in: *Keurstoffen*).

Er is er niet één, die genade in zijn hart heeft, of hij zal moeten zeggen: Dat past mij, dat ik boven anderen uitmunt. Ja, ik ben daartoe ook zeer genegen. Er is hem dan niets te veel in de dienst des Heeren. Van deze zaak hangt het gehele besluit nu af, of gij een ontfermde Gods zijt of niet. Hoe zal het ook anders voor de wereld duidelijk worden, dat ge andere mensen zijt geworden dan gij vroeger waart! (*De weg der heiligmaking*, blz. 90, 42, 47, 14).

De heiliging komt uit een begenadigd hart voort. Maar omgekeerd, laat ook een rechte, godzalige levenswandel zien dat het hart in genade gegrond is. Want in dit verband zegt Smytegelt: ‘Daaraan zult u weten dat u kinderen van God bent en dat u een Vader in de hemelen hebt’ (id., blz. 36). De vromen moeten zich daarom onderscheiden door hun gedrag, bescheidenheid, ootmoedigheid, nederigheid, matigheid, lijdzaamheid, lankmoedigheid, verdraagzaamheid en dergelijke deugden meer, die daaruit voortkomen (id., blz. 66 v.). Zo wordt men gekroond niet naar geleerdheid, maar naar godzaligheid. Door dit verheven en hemels leven boven anderen komt men tot de verzekering van zijn staat en tot de wetenschap, dat men in de Heere Jezus is. ‘Wij kunnen onze verkiezing, onze roeping, onze verzekering van ons aandeel in de Heere Jezus niet opmaken dan uit de vruchten, welke wij voortbrengen’ (id. blz. 198). ‘Doet u wat boven anderen en meer dan anderen, dan mogen wij met alle recht tot u met name zeggen: Gij zijt vrienden van God geworden!’ (id., blz. 241). Zo is een heilige levenswandel niet alleen vrucht van een wedergeboren hart, maar er tegelijk ook het ontwijfelbaar bewijs en kenmerk van.

Onvolmaaktheid en nalatigheid in het werk – Ondanks de opdracht tot heiligmaking en de stuwing van het wedergeboren hart moeten Gods kinderen klagen, dat hun heiligmaking zo klein is en dat zij weinig vruchten dragen. Er is geen mens in de wereld, die de wet van God volmaakt kan onder-

houden. Wij struikelen allen in velerlei opzicht. En zo we de openbare zonden niet doen, dan toch wel de verborgene. Zelfs de allerheiligsten hebben naar het getuigenis van de Schriften hun zonden en tekorten gehad. Denk aan Henoch, Mozes, Petrus en Paulus. Ze hadden maar een klein beginsel van de nieuwe gehoorzaamheid, hoewel ze naar de volkomenheid joegen (zie: *Des Christens eenige troost*, blz. 520, 688 v., *Een woord op zijn tijd*, dl. 1 31ste preek blz. 450 v.).

Deze onvolmaaktheid in de heiligmaking zou ons de moed kunnen ontnemen. Dat weet de Heere God. Daarom komt Hij ons, zo verkondigt Smytegelt, met twee sterke aanmoedigingen tegemoet. Allereerst zijn er zijn beloften, die Hij gedaan heeft betreffende de prijs en kroon voor de aanhouder in dit werk. Vervolgens zijn er de beloften van God, waarin Hij toezeft sterkte te geven aan hen, die zich in dit werk willen oefenen (*De weg der heiligmaking*, blz. 145 v., 6de preek). Zo stimuleert de Heere zelf zijn kinderen tot heiliging des levens.

Maar anderzijds moet Smytegelt klagen over de slapheid en nalatigheid onder Gods kinderen in deze. Wat doen de vromen veel met de wereld mee! Bijna in alles: in kleding, gebaren, omgang, spreken en daden. Er kan thans, zo zegt hij, geen loterij of kansspel zijn, of in onze steden moeten de vromen met het gewone volk meedoen. Is het in uw gezin en onder uw personeel anders? Zo vallen de vromen anderen tegen, maar staan ook zelf beschaamd wegens hun verval. Hoe zijn vele vromen verachtend in dit stuk. Het zijn zulke vromen, die tussen slapen en waken zijn. Wellicht zijn ze al meer dan eens door ijverige en ernstige godzaligen aangesproken over de slordige wandel, die zij openbaren, maar ze kunnen dat niet goed hebben. Zij zijn mensen, 'die op de weg der genade en op de weg naar de hemel meer van verstand en van wijsheid houden dan van het geestelijke en innige werk der genade en des Geestes. Die meer vertonen willen dan zij zijn, die meer van schijn dan van zijn houden en die meer uitwendig wat spreken dan het in hun daden in praktijk brengen, die meer houden van wat beschouwingen en bespiegelingen van het christendom dan van de Geest en Zijn werk... die wat beginnen te schikken en te vouwen en die weer tot de wereld beginnen over te slaan in geest en manieren, in kleding, in handel en wandel, in spreken en daden... Het zijn vromen, die wel willen leven en met de wereld meedoen en ook hun plezier en vermaak in de wereld willen hebben. Maar als het op sterven aankomt dan willen zij wel naar de hemel gaan... tenslotte dan, het zijn zulke vromen, die voor de Heere en Zijn dienst, welke zij kiezen, niet willen uitkomen, maar haar verbergen'. Hoe kunt u zo doen? vraagt Smytegelt in alle ernst (zie id., blz. 59 en voor de citaten blz. 75 vv.). 'Waakt', roept de prediker. Weg met alle traagheid en ijverloosheid, vleeselijke gerustheid en zorgeloosheid! Zult u dan altijd traag zijn en achterblijven? God wil uw heiligmaking! (zie id., blz. 85, 204).

Terreinen van de heiligmaking – Inzake de heiliging des levens bestrijkt Smytegelt in zijn prediking alle terreinen. Héél het leven komt onder de belichting van Gods normen en onder de opdrachten Hem te dienen en de naasten tot zegen te zijn. Maar Smytegelt laat het niet bij algemeenheden. Hij wijst ook concreet de nalatigheden en ongerechtigheden aan en zegt, hoe men daadwerkelijk godzaligheid kan betrachten in deze sectoren van het leven.

We willen een aantal sectoren wat nader bezien.

Over het *gezinsleven* maakt hij de volgende opmerkingen. Ouders moeten hun verantwoordelijkheid tegenover hun kinderen goed verstaan en ze christelijk opvoeden. Doch wat zien wij: zij zorgen er vaak wel voor, dat hun kinderen een stuk brood ontvangen, een goede opleiding en positie verkrijgen, maar ze bekommeren zich er niet om of ze wel een kruimel genade deelachtig worden. Ouders moeten hun kinderen voor de Heere opvoeden, hen tot bekering trachten te leiden en niet altijd verbieden, maar ook prijzen om het goede dat ze doen, en vooral geen slecht voorbeeld geven b.v. door zelf te vloeken. Ook behoren ouders hun kinderen mee te nemen naar de kerk. Doch Smytegelt klaagt: ‘Wy hebben ons leven geen Gemeente gezien, daar de kinderen zoo weinig te Kerk komen’. Anderzijds moeten ook de kinderen hun ouders gehoorzamen, hen in ere houden en hen niet op het hart trappen (zie: *Des Christens eenige troost*, blz. 613 vv.).

Ook over de *zondagsheiliging* laat hij harde woorden horen. Waarom brengt men de zondag niet door in gebed, opgaan tot Gods huis, overdenken wat men daar heeft gehoord en zich verootmoedigen voor de Heere. Maar hoe gaat het nu? Men gaat uit rijden, lopen, wandelen op singel en wandelplaatsen buiten, tuinen bezien of zich met andere vermaken bezig houden. De rustdag is een saletdag geworden. Men zit maar te zwelgen en te zuipen. Het is een snipperdag, een ravotdag, een koop- en verkoopdag, in één woord een duivelsdag. De kroegen zitten vol. Men slaat aan het vechten en moorden. God zal het komen bezoeken! (zie: id., blz. 597 v.).

Hoe is het met *het maatschappelijke leven* gesteld? Geen haar beter. Allerlei zondige praktijken worden er aangetroffen. Het zit er vol van. Er wordt gevloekt, dat het niet mooi meer is ‘op schuiten, op wagens, op wegen in Holland en Zeeland, door gans Nederland, ’s is of ge in de hel leefdet. Elk heeft vloeken, nieuwe en oude’ (id., blz. 569). Ook verheft Smytegelt zijn stem tegen de kermissen, wat kenmerkend was voor vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie¹⁹. Zo houdt hij twee preken op achtereenvolgende zondagen, wanneer er een zwaar onweer is losgebroken op een kermisdag. ‘Daar zijn nu de Kermisdagen, de Oostindische schepen zijn ingekomen, ’t zal al plezier zijn, en ondertussen heeft Godt zulke bewijzen van zijne Majesteit gegeven, een maant geleden, en morgen agt dagen geleden, toen hij het

bijna alles in vuur en vlamme zette. Over een maant door de zware ijsstenen, en morgen agt dagen door den donder en weerligt. Daar zaagt gij de vlamme als door de reten van uwe planken, daar dede Godt zijne stemme hooren'. Maar wat doet het volk?! Ze gaan rustig door met kermishouden, dansen, springen, loten. God zal niet wegblijven. Betert u dan toch en bekeert u, roept Smytegelt zijn mensen toe (zie: *Een woord op zijn tijd*, dl.2 45ste en 46ste preek).

Met niet minder kracht verheft Smytegelt zich tegen de zonden op sexueel terrein. Hij beschuldigt mannen en vrouwen, dat ze zich te buiten gaan. Het hele land lijkt wel een hoerhuis te zijn geworden. Ook Middelburg zit vol bordeelhuizen en hoerenkotten. Het kwaad schuilt in de gemakkelijke echtscheidingen. Al dat scheiden is de dood in ons land. Dit werken de comediespelen, de onzedelijke kleding en het vele dansen in de hand (zie: *Des Christens eenige troost*, over Zondag 41, blz. 635 vv.).

Om niet meer te noemen herinneren we aan Smytegelts woorden tot de *predikanten*, die een heel verantwoordelijk ambt hebben temidden van het volk. Maar velen zoeken daarin zichzelf, zijn wispelturig en eerzuchtig. Hij verneemt zelfs, dat één van zijn collega's een loterij in het leven roept. Hoe is het mogelijk! Smytegelt bindt hen hun grote verantwoordelijkheid op hun zielen (zie: *Des Christens eenige troost*, Zondag 31, 22) en geeft zelf een voorbeeld in reinheid van wandel, in versterving aan zichzelf, in ootmoed en eenvoud en ook in geloof²⁰.

ZIJN WOORD OVER DE POLITIEK

Al kunnen we bij Smytegelt niet spreken van 'politieke prediking', zoals daar in onze tijd over gesproken wordt²¹, wel heeft Smytegelt het licht laten vallen over de politieke constellaties van zijn dagen. Hij deed dat vooral in de zgn. Biddagspredikatiën. Daarbij moeten we niet denken aan onze bid- en dankdagen voor arbeid en gewas, maar daarnaast kende men toen ook 'algemene boete-, dank-, vast- en bededagen', door de plaatselijke, soms ook landelijke overheid uitgeschreven, b.v. wanneer er ziekte onder vee of mensen heerste, oorlog of andere rampen dreigden. Ook Smytegelt hield ze en betoonde daarmee een trouwe vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie te zijn, in welke stroming ze veelvuldig werden gevonden.

Smytegelt was niet bang om op zeer concrete politieke zaken van zijn eigen tijd in te gaan. Hij had 'een bijzonder doorzicht en kennis in staatkundige zaken, die den toestand van land en kerk betroffen... (hij) legde den toestand van het land open, en hoe het gesteld was aan de hoven der koningen door heel Europa heen; alsof hij zelf in de kabinetten der koningen gezeten had.

Dit haalde hij eensdeels uit Gods Woord, anderdeels uit de maandelijksche berichten en andere geschiedenissen', terwijl zelfs de gedachte rondging, dat 'hy briefwisseling hielde met de vertrouwste Hovelingen. Maer Smytegelts correspondentie was aen 't Hof des Hemels'²².

Het waren zware tijden voor ons land tijdens Smytegelts leven en periode van werken. Een ernstige veepest teisterde Holland, watervloeden en dijkdoorbraken troffen verschillende delen van ons land. Vele oorlogen woeden: de tweede Engelse oorlog (1665-1667); het rampjaar 1672 volgde; de republiek geraakte met vier verbonden staten in oorlog; in 1678 kwam er vrede met Frankrijk; daarop volgde de negenjarige oorlog (1688-1697); tenslotte was ons land verwickeld in de Spaanse Successie oorlog (1702-1713), waarin de Republiek samen met Engeland en andere bondgenoten zich keerde tegen de macht van Lodewijk XIV, die eigen kleinzoon op de troon van Spanje wilde zetten.

Allereerst horen we het woord van Smytegelt over de *internationale* politiek en het optreden van Nederland naar buiten.

Op de bededag in 1709 belicht Smytegelt als volgt de internationale situatie: 'Daar zijn ongemakken en merkelijke schade die den koophandel van het land krenken; dien oorlog in het Oosten: Dat weten die het best / die daar schade bij lijden. Voor dezen zouden onze voorouders zulke belemmeraars van hunne negotie wel weggeblazen hebben; en nu kan men het die niet beletten. Waar het aan hapert / weten die het best die daar aan vast zijn. Wie zijn het toch die dien oorlog voeren / Het zijn aan de eene kant de Moscoviters en aan de andere kant de uitgeputten Zweed. Wil onzen Staat handel drijven op de Oostzee / dan vallen zij op onze schepen aan en het gaat op een stroopen tot voor onze zeegaten toe. Onze voorouders zouden zulke kleine vijanden wel weggeblazen hebben' (*Keurstoffen*, 36ste preek blz. 430 v.). Het gaat hier blijkbaar om de oorlog van Peter de Grote tegen Karel XII. Smytegelt verwijt onze staat laksheid.

Wanneer er op 11 april 1713 te Utrecht de vrede wordt getekend en er een einde is gekomen aan de Spaanse Successie-oorlog, houdt Smytegelt op woensdagmorgen 14 juli een dankdienst. Hij wijst erop, hoe we 10 jaren lang in een zware en bloedige oorlog met Frankrijk hebben gezeten en daarna geeft hij een heel overzicht van het verloop door al die jaren. Maar nu hebben we vrede, doch we zitten nog in smart, want het heeft ons kapitalen gekost. En... is het nu ook vrede met God! Laten we Hem toch met een waarsichtig hart dienen! (zie: *Twee en Dertig uitmuntende Predikatiën*, 31ste preek).

In 1721 constateert Smytegelt vrede op internationaal gebied. Alleen de tsaar van Rusland schijnt op oorlog te zinnen. Maar met het kerkelijke leven is het niet zo best gesteld. In Zwitserland en Engeland is het droevig gesteld,

in Silezië, Hongarije en Moravië is de kerk zo goed als uitgeroeid en in Polen – een land dat Smytegelt telkens weer noemt in zijn biddagspreken – heerst een verschrikkelijke vervolging. Daarom past het ons tot verootmoediging en bekering te komen! (*Een woord op zijn tijd*, 37ste preek).

Er moge wel vrede zijn in Europa, stelt Smytegelt in 1722 vast, maar nu hebben wij oorlog met God. Hij overziet de situatie wereldwijd met o.a. aandacht voor het heersen van de pest in Frankrijk, Turkije en Polen (!), terwijl wij in Nederland precies tussen de armen van het Zuiden en Noorden zitten. Zijn wij de Heere dankbaar en willen we zijn stem horen?! Alle donkere wolken lijken in 1723 weg te zijn en we hebben vrijheid met de potentaten rondom, doch laten we dan eens naar binnen kijken (id., 38ste en 39ste preek).

In 1725 constateert Smytegelt, dat de gewetensvrijheid in Europa aan het verdwijnen is. Hij licht dat breed toe met een voorval uit Polen. Moet dit ons niet tot waakzaamheid nopen? Het volgende jaar ziet de Middelburgse prediker alweer een oorlog dreigen, want Engeland schijnt een verbond met Frankrijk aan te gaan en dan kunnen wij niet neutraal blijven. Moge God het verhoeden! (id., 40ste en 41ste preek).

In 1728 geeft Smytegelt op 28 februari een heel overzicht van het internationaal gebeuren vanaf 1648 en wijst er op, wat er nu weer gaande is. Al de hoven van Europa hebben gezanten gezonden naar een congres te Camerijk om te zien, of men de vrede instand kan houden. Maar dan moet God zijn zegen geven. Daarvoor hebben wij in Nederland te bidden (id., 43ste preek).

Zo doorlicht Smytegelt jaarlijks het hele wereldgebeuren, houdt zijn gemeente ervan op de hoogte en laat het licht van God erover schijnen. Hij spreekt over oordelen en uitreddingen van de Heere en roept op tot ware verootmoediging en daadwerkelijke dankbaarheid.

Maar ook de *binnenlandse* staatkundige en kerkelijke situatie komt telkens en in verbinding met het bovenstaande aan de orde. Hij spreekt over de sterfte onder het vee, de storm en overstromingen met alle gevolgen daarvan, de kermissen en volksvermaken die worden gehouden met alle uitspattingen daarvan.

Wat staat ons te doen? Wat is de taak van de regenten, de predikanten en opzienders in de kerk? Keer op keer verheft Smytegelt zijn stem tegen hen en roept hen tot boete en tot een Gode welgevallige leiding geven aan het volk. Dit zijn de zuivere tonen van de Nadere Reformatie, waarin niemand wordt ontzien. Smytegelt ontziet zelfs de regenten van zijn eigen stad niet. In zijn Catechismuspreken stelt hij, dat de regenten zich zo waardig moeten gedragen, dat zij respect afdwingen bij het volk. Hij waarschuwt hen voor ‘landdieverij’, voor het aannemen van steekpenningen en voor het begunstigen van vriendjes. En wat te zeggen van hun veel te tolerante houding tegenover de papisten! ²³.

In zijn tijd spelen de welgestelde families elkaar en eigen kinderen de ballen van macht en van de vette baantjes toe. Smytegelt spaart hen niet, maar spreekt openlijk over de praalzucht der regenten, over hun rijkgetooide echtgenotes en over hun verwende kinderen. Wat een trots! Wat een jagen naar macht! Er is geen rechtspraak zonder aanzien des persoons! En laten we van rechte godsvrucht maar niet spreken! Hun plaatsens blijven in de kerken en stenen meestal leeg! (zie o.a.: *Een woord op zijn tijd*, 38ste preek). Er is zelfgenoegzaamheid en klassejustitie en wat doen de regenten om het volk van zondige praktijken weg te houden?! In dit verband wijst Smytegelt op het verderf en de verwording in héél het maatschappelijk en kerkelijk leven (zie: boven over de Terreinen van de heiligmaking).

Geen wonder, dat bepaalde categorieën mensen helemaal niets van Smytegelt en zijn boetepreken moesten hebben en liever bij hem niet naar de kerk gingen. En het verbaast ons niet dat de eerste regel van een grafdicht na zijn dood luidt: ‘Van velen zeer bemind, en van nog meer gehaat’²⁴.

Op de vraag, waarom de (plaatselijke) overheid niet ingreep en Smytegelt het spreken verbood, is geweest op vier motieven: a. de overheid was er aan gewend dat de voetiaanse predikers zich zo fel uitten; b. Smytegelt was er populair; c. hij spaarde niemand, regenten noch het volk zelf²⁵; d. men voelde dat zijn boetepreken voortspooten uit liefde tot het volk, de kerk en de overheid²⁶.

Zo protesteert Smytegelt met de kracht van zijn ziel tegen de zonden en het verlaten van God met alle gevolgen daarvan voor het wereldgebeuren en voor het leven binnen eigen land, provincie, stad en kerk!

Hij roept met niet minder kracht op tot bekering: Betert u. Breekt uw zonden af. Worstelt en bidt, dat God niet heenga! Gods geest werkt nog in Nederland. Weest klein en nederig! (zie 26ste preek in: *Des Christens heil en cie-raat*).

Zo liet Smytegelt het licht van Gods Woord op heel het gebeuren vallen, bracht de zonden boven water en riep op tot betoon van godzaligheid allerwege!

ZIJN HOUDING TEGENOVER DE CONVENTIKELS

We willen tenslotte nog horen, hoe Smytegelt dacht over de gezelschappen of conventikels²⁷. Deze conventikels waren vanaf de Reformatie bekend. Ze werden in het leven geroepen om over de gehoorde preken door te spreken of uitleggingen van de Bijbel te geven. Langzamerhand begonnen ze een min of meer zelfstandig leven te leiden, onttrokken zich aan het toezicht van de kerkeraden en veranderden van opzet. In plaats van onderlinge stichting door

gebed, lied en bijbeluitleg, kwam nu de bespreking van de geestelijke ervaringen van de aanwezigen, de bijzondere leidingen des Heeren met de enkele ziel en de toetsing van het echte in de bevindingen. Verder vervulden de conventikels ook de functie van bewaring van de ware gereformeerde religie, wanneer in de kerken een dorre, inhoudloze of onschriftuurlijke leer werd verkondigd.

Smytegelt laat zich over deze conventikels uit in de 9de en 1ste preek van *Des Christens Heil en Cieraat*.

Allereerst zegt hij er goede en prijzenswaardige dingen van. Hij noemt ze ‘particuliere samenkomsten’, ‘private oefeningen’, waarin groepjes vromen samenkomen en één van hen de gave bezit om te bidden en een stichtelijk woord te spreken. Zulke gezelschappen zijn in Gods Woord gegrond en niemand kan er iets tegen hebben. Men bidt er, dankt en behandelt gemoedsgevallen en geeft elkaar moed en troost.

Toch weet Smytegelt van de gevaren van deze conventikels. Hij vermeldt ze en zegt, dat hij van het begin af veel tegen ze heeft gehad. Het is gevaarlijk te eisen, dat iemand zijn hele staat openlegt en dat anderen daar keurmeesters over menen te kunnen zijn. Men geeft een oordeel en durft het vonnis van leven en dood uit te spreken, waar de uitnemendste predikant beeft om het hart van de rechtvaardige niet te bedroeven en het hart van de goddeloze niet te stijven. Zo triomfeert de hoogmoed en vertrapt men de kleinen in de genade.

Ook is er het gevaar, dat men de openbare kerkdiensten en de wettige dienaars der kerk gaat verachten. Men gaat liever naar de gezelschappen. Daar zou het beter zijn.

Door veel deze gezelschappen te bezoeken is men veel van huis en verwaarloost men de opvoeding van de kinderen en de verzorging van het gezin! Zelfs benadeelt men zijn aardse beroep. Wacht u ook voor zulke oefeningen, waar ongepaste gesprekken, nijd, liefdeloosheid, geesteloosheid en valsheid zich vertonen.

Als men werkelijk met een heilig oogmerk, biddend samenkomt, dan zijn het goede oefeningen!

Smytegelt heeft zich met dit zijn oordeel geschaard bij de mening van andere vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie, zoals G. Voetius en W. à Brakel. Zij hebben naast het goede van de conventikels steeds ook op de gevaren, nadelen en uitwassen gewezen. Ook de kerkelijke vergaderingen dringen telkens aan op de noodzaak, dat de kerkeraden toezicht zullen houden op deze conventikels en dat de predikanten er leiding aan zullen geven. Waar ongereformeerde en sectarische stromingen via de conventikels hun invloed en aanhang trachten te vergroten, grijpen zelfs overheden in om ze te verbieden, zoals de Staten van Zeeland in 1714.

M.J.A. de Vrijer schrijft met recht: ‘In Smytegelt’s dagen behoefden de ootmoedige bevindelijken te Borssele, Goes, Middelburg, zich niet buiten de Kerk in “gezelschappen” te isoleren. Waar hij preekte – daar had men in de Kerk het conventikel... In plaats dus van op de conventikelen of “gezelschappen” met bitterheid en minachting en gekrenkte trots neer te zien, trok Smytegelt ze in den puren dampkring der Kerk. Hij erkende de begeerten der bevindelijken. Hij had hen waarlijk lief. Het zijn waarlijk niet enkel huicheelaars. En hij sprak naar hun hart, d.i. naar de diepte van hun hart, uit het Woord van God. Hij hield hen bij het Sacrament’²⁸.

Smytegelt waarschuwt dus voor het sectarisme en de geestdrijverij in het conventikel, die tot grote schade van het geestelijk leven kunnen zijn en drong aan op het blijven gebruiken van de door God ingestelde genademiddelen.

WAARDERING

Smytegelt is een waardige vertegenwoordiger van de beweging van de Nadere Reformatie. Hij heeft zich niet in exegetische uiteenzettingen en dogmatische verhandelingen laten horen. Zijn kracht lag op de predikstoel en in het pastoraat, in het directe leven der gemeente en der vromen. Zo hebben hem maar weinigen geëvenaard. Hij is de deskundige op het terrein van het innerlijke, persoonlijke geestelijke leven. Hij kent het tot in de diepten van de worstelingen, vertwijfelingen, ontdekkingen en vertroosting. Daarover spreekt hij met ontzag als één, die van huisuit het spreken der Schriften daarover kende en die van kindsaf zelf de werkingen des Geestes heeft ervaren en zo erin verkeerd heeft²⁹.

Smytegelt heeft met alle kracht en ernst geijverd voor een heiliging van alle terreinen van het leven; wees op het verderf en de verwording en riep in de Naam des Heeren terug tot de ware dienst van Hem, die aan het Nederlandse volk zoveel zegeningen had bewezen. Daarbij ontzag hij niemand, maar liet een onpartijdig oordeel gaan over allen in kerk en staat en vooral over hen, die daarin leiding hadden te geven. Het was een prediking van protest en appel in Gods Naam.

Wel had in zijn prediking en pastoraat Christus in zijn heilshistorische verlossing en overwinning, de zekerheid van het geloof in de beloften Gods, én in zijn boeteprediking over kerk en staat en dagelijks leven het met Christus’ opstanding doorgebroken rijk van God en de eschatologische werking daarvan meer op de voorgrond mogen gesteld worden. Zo zien we ook bij Smytegelt de toenemende verinnerlijking binnen de beweging van de Nadere Reformatie almeer aan de dag treden! De christen in al zijn ervaringen en bevin-

dingen, gestalten en ongestalten, gemarkeerd door vele en vele kenmerken, vormt het centrale gegeven in zijn preken. De bijbelteksten en hun uitleg dienen deze benadering en behandeling in gang te zetten³⁰. Ook moet een vraagteken gezet worden bij het aanwenden en gebruiken van teksten voor Smytegelts preken. Hij houdt tientallen preken naar aanleiding van één tekst, zoals 9 preken over Matth. V:47 (*De weg der heiligmaking*), 40 preken over Coloss. I:22 (*Des Christens Heil en Cieraat*) en 145 preken over Matth. XII:20, 21 (*Het Gekrookte Riet*), waarbij na de eerste preken de tekst soms geheel uit het gezichtsveld verdwijnt en er een uitgebreide behandeling van een bepaald thema voor in de plaats komt met het noemen van allerlei gemoedsbezwaren en hun oplossing. G. Strik vindt, dat wij dit ‘op een zuiver exegetisch standpunt ten strengste moeten afkeuren... Dit gebrek aan zuivere, degelijke en wetenschappelijke schriftverklaring is dan ook wel de grootste grievende, die wij tegen Smytegelts predikatiën inbrengen’³¹.

Desondanks zijn velen door zijn preken gebouwd, bemoedigd en gevormd en is de prediker Smytegelt bekend en geliefd bij velen, niet alleen in Zeeland en in heel ons eigen land, maar ook daarbuiten: in Europa, Schotland, Duitsland; ja zelfs in Amerika en Afrika wordt zijn naam met ere genoemd³².

Noten

1. *Ds. Bernardus Smytegelt en zijn ‘Gekrookte Riet’*, Vianen 1968, blz. 6.
2. Id. a.w., blz. 11 en 12. Smytegelt preeste dit boek van Witsius van de kansel aan.
3. Zie: *Des Christens eenige Troost in leven en sterven*, Rotterdam z.j., blz. 250 v.
4. *Historisch Verhaal van het Leven en Sterven van Ds. Bernardus Smytegelt*, Utrecht z.j., 16, 18.
5. Vgl. W. Kremer, *Priesterlijke Prediking*, Amsterdam 1976, blz. 11.
- 5a. Zie: J. van Genderen, *Herman Witsius*, 's-Gravenhage 1953, blz. 231 v.
6. Vgl. T. Brienens, *De Prediking van de Nadere Reformatie*, Amsterdam 2e dr. 1981, blz. 151.
7. A.w., blz. 100 v.
8. K. Runia, ‘Bernardus Smytegelt – De prediker van “Het Gekrookte Riet”’, in: *Het Hoge Woord in de Lage Landen* (dat in 1985 zal verschijnen).
9. Als M.J.A. de Vrijer, a.w., blz. 133 spreekt over 304 kenmerken, zal dit wel een vergissing zijn, vgl. K. Runia a.w..
10. *De IJver voor Zijn Huis*, Groede z.j., blz. 95 v., vgl. mijn *Bevinding*, Kampen 1978, blz. 158.
11. A.w..
12. ‘Smytegelt’, in: *Chr. Encycl.*, 2e dr. Kampen dl. VI 1961, blz. 156; vgl. D.J. Budding, ‘Franciscus Ridderus’, in: *Doc. blad Nadere Reformatie*, 7de jrg. nr. 3, 1983, blz. 105.
13. P. de Vrieze, a.w., 22; vgl. M.J.A. de Vrijer, a.w., blz. 102 v.
14. *De bedroefde christen vertroost*, blz. 25.

15. Zie: *Twee en dertig uitmuntende Predicatiën*, 3de preek; vgl. mijn *De prediking van de Nadere Reformatie*, blz. 135 v.
16. Zie: M.J.A. de Vrijer, *a.w.*, blz. 81 en voor de typering van de beweging van de Nadere Reformatie: *Doc. blad Nadere Reformatie*, 7de jrg. nr. 4 – 1983, blz. VII-109 vv.
17. Zie Ter Inleiding door J.A. Saarberg op 2de dr., blz. 5.
18. Zie: *De ware christen tot goede werken toebereid door den Vader des Heeren Jezu Christi*; en 46ste preek uit: *Keurstoffen*, blz. 545 vv.
19. Zie: M.J.A. de Vrijer, *a.w.*, blz. 85.
20. Vgl. id., *a.w.*, blz. 83; A.W. de Beveren, *Voorreden*, op: *Des Christens Heil en Cieraat*, 1740; L. van den Dool, *Ds. Bernardus Smytegelt*, Oostburg z.j., blz. 41 v., 33 v.; A. Steenbeek, *Bernardus Smytegelt's Catechismuspreken als tijdspiegel*, blz. 160 vv.
21. Zie hierover W.H. Velema, *Politieke prediking*, Kampen 1972. Het is daarom verwarrend, dat K. Runia toch spreekt over: 'De politieke prediking in de 18de eeuw', en daarin ook Smytegelt een plaats geeft.
22. Citaten zijn resp. van P. de Vrieze, *a.w.*, blz. 25 en A.W. de Beveren, *a.w.*
23. Zie: A. Steenbeek, *a.art.*, blz. 163-166.
24. Zie: M.J.A. de Vrijer, *a.w.*, blz. 69; G. Strik, *Iets uit het leven en de geschriften van Bernardus Smytegelt I*, blz. 423.
25. Denk aan het verhaal dat gaat over Smytegelts optreden bij de invoering van nieuwe belasting, zie: M.J.A. de Vrijer, id. *a.w.*, blz. 97.
26. Zie: id, *a.w.*, blz. 96 v.
27. Zie over deze conventikels C. van Rijswijk, *De poorten Sions*, Zwijndrecht 1983; P.L. Scram, *Conventikels*, in: J.M. Vlijm e.a., *Buitensporig geloven*, Kampen 1983, blz. 50 vv.; A.M.J. de Vrijer, *a.w.*, blz. 118-121.
28. *A.w.*, blz. 126.
29. Vgl. S. van der Linde, *Smytegelt*, in: *Christ. Encyclopedie*, 2de dr. Kampen dl. VI 1961, blz. 186 en M.J.A. de Vrijer, *a.w.*, blz. XII.
30. Vgl. G. Strik, *a. art.*, II, blz. 533 v.
31. *A. art.* II, blz. 534. Vgl. J. Hartog, *Geschiedenis van de predikkunde en de evangelieprediking in de Protestantsche Kerken van Nederland*. Amsterdam 1861, blz. 101 v. Reeds in mijn dissertatie pleitte ik voor een aparte studie over het Schriftgebruik en de tekstverklaring binnen de Nadere Reformatie en over de verwerking van de exegese in zijn prediking, blz. 130 noot 65, blz. 181 vv.
32. Vgl. G. Strik, *a. art.*, I, blz. 420; G.C.J. Schotel, *Geschiedenis van den oorsprong, de invoering en de lotgevallen van den Heidelbergschen Catechismus*, Amsterdam 1863, blz. 302 v., 307.

Literatuur

1. *Werken van B. Smytegelt*:

(De door mij gebruikte uitgaven zijn gecursiveerd)

Het Gekrookte Riet, of hondert vijf-en-vijftig Predicatiën over Mattheüs XII:20, 21, 's-Gravenhage 1744 v., Gorinchem 1927.

Een woord op zijn tijd, 2 dln. 's-Gravenhage 1745 v., Veenendaal 1976.

Des Christens eenige troost in leven en sterven, of verclaringe over den Heidelberg-schen Catechismus in: LII predicatiën; benevens V. Belydenis-predikation, 's-Gravenhage 1740 v., Rotterdam z.j.

Keurstoffen, of Verzameling van vijftig uitmuntende Predicatieën. Amsterdam 1764. Twee en dertig uitmuntende predicatieën, loopende van den jaare 1698-1713, volgens een onlangs gevonden handschrift, Nijkerk 1862.

Des Christens Heil en Cieraat, voorgesteld in vyf-en-veertig Predicatieën over Phil. IV:7 en Col. I:22, 's-Gravenhage 1756, Utrecht z.j.

Acht uitmuntende practicale Leerredenen, Harderwijk 1909.

De weg der Heiligmaking, voorgesteld in negen predicatieën over Matth. V:47. Zierik-zee 1857, Utrecht 1978.

Den Heere Christus, de ware wijnstok, tot verkwikking en verheuging der naar Gods gemeenschap dorstige zielen. Leerrede naar Joh. XV:1, 2e dr. Amsterdam 1834.

De zichzelf bedriegende naam-Christen, en zijn gewis verderf, bijaldien hij niet bekeerd wordt. Leerrede naar Joh. XV:2a, 2de dr. Amsterdam 1834.

De ware christen tot goede werken toebereid door den Vader des Heeren Jezu Christi. Leerrede naar Joh. XV:2b, 2de dr. Amsterdam 1834.

De klaarblijkelijkheid en de noodzakelijkheid van het deelgenootschap aan de hemelsche schatten. Leerrede naar Matth. VI:21, 2de dr. Amsterdam 1835.

De bedroefde christen vertroost, in eene Predikatie over Openb. XXI:6b; en twee Belydenis-Predicatiën over Spreuk. II:1-5 en Spreuk. III:13-18, Rotterdam z.j.

Uitmuntende practicale leerredenen door een voornaam Godgeleerde over Ezech. XXXIV:31. Middelburg z.j.

Zestal Leerredenen, naar een onlangs gevonden handschrift, Gorinchem 1930.

Predicatie over Jer. XVIII:12, uitgesproken 5 Juni 1695, Goes z.j.

Twee Paasch- en Twee Pinksterstoffen, 2de dr. 's-Gravenhage z.j.

Kort begrip der christelijke religie, gesteld in vragen en antwoorden, 's-Gravenhage 1756.

Maandagsche Catechisatiën, zijnde een huis- en handboek tot onderwijzing in de Gereformeerde leer. Voorgesteld in vragen en antwoorden, Amsterdam 1837, Utrecht 1953.

2. Andere geraadpleegde werken:

A.W. de Beveren: *Voorreden op 'Des Christens Heil en Cieraat'* (z.b.)

T. Brienens: *De Prediking van de Nadere Reformatie. Een onderzoek naar het gebruik van de klassificatiemethode binnen de prediking van de Nadere Reformatie*, Amsterdam 1974, 2de dr. 1981.

id.: *Bevinding. Aard en functie van de geloofsbeleving*, Kampen 1978.

D.J. Budding: 'Franciscus Ridderus', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 7de jrg. nr. 3 1983, blz. 73-108.

L. van den Dool: *Ds. Bernardus Smytegelt*, Oostburg z.j.

J. van Genderen: *Herman Witsius*, 's-Gravenhage 1953.

W. van Gorsel: *De IJver voor Zijn Huis. De Nadere Reformatie en haar belangrijkste vertegenwoordigers*, Groede z.j.

J. Hartog: *Geschiedenis van de predikkunde en de evangelieprediking in de Protestantsche Kerk van Nederland*, Amsterdam 1861.

W. Kremer: *Priesterlijke Prediking*, Amsterdam 1976.

S. van der Linde: 'Smytegelt', in: *Christelijke Encyclopedie: 2de dr., Kampen dl. VI 1961, blz. 185 v.*

- A. Moerkerken: *Smytegelt en de bevinding*, in: A. Elshout e.a., *Het getuigenis van de kerk*, Woerden 1982, blz. 90-99.
- ‘Nadere Reformatie: een poging tot begripsbepaling’, in: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 7de jrg. nr. 4 1983, blz. 109-116.
- Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* onder red. van P.C. Molhuysen en Fr. K.H. Kossmann, 10de dl. Leiden 1937, blz. 944-946.
- K. Runia: ‘Bernardus Smytegelt – De prediker van “Het Gekrookte Riet”’ in: *Het Hoge Woord in de Lage Landen* (dat in 1985 zal verschijnen)
- id.: ‘Politieke prediking in de 18de eeuw’, in: *Centraal Weekblad*, d.d. 19 en 26 nov. 1977.
- R. van Rijswijk: *De Poorten Sions, bemind boven alle woningen Jacobs. Iets over het wel en wee van het gereformeerde conventikel en zijn verhouding tot de kerk*, Zwijndrecht 1983.
- G.D.J. Schotel: *Geschiedenis van den oorsprong, de invoering en de lotgevallen van de Heidelbergischen Catechismus*, Amsterdam 1863.
- P.L. Schram: *Conventikels*, in: J.M. Vlijm e.a., *Buitensporig geloven. Studies over ‘randkerkelijkheid’*, Kampen 1983, blz. 50-69.
- A. Steenbeek: ‘Ds. Bernardus Smytegelt’s Catechismuspreken als tijdspiegel’, in: *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* onder red. van dr. J. Lindeboom / dr. M. van Rhijn / dr. J.N. Bakhuizen van den Brink. Nieuwe Serie 39ste dl. ’s-Gravenhage 1952 / 53, blz. 158-171.
- G. Strik: ‘Iets uit het leven en de geschriften van Bernardus Smytegelt’, in: *De Vrije Kerk. Gereformeerde Stemmen voor Kerk, Godgeleerdheid en Zending* onder red. van T. Bos en H. Hoekstra, 1ste en 2de jrg. blz. 420-426 (I) en blz. 526-535 (II).
- W.H. Velema: *Politieke Prediking*, Kampen 1972.
- P. de Vrieze: *Historisch Verhaal van het leven en sterven van ds. Bernardus Smytegelt*. Utrecht z.j., Harderwijk 4e dr. 1916.
- M.J.A. de Vrijer: *Ds. Bernardus Smytegelt en zijn ‘Het Gekrookte Riet’*. Amsterdam 1947, Vianen 1968 (fotomech. herdruk).
- A.W. Wessels: *Een merkwaardig Vijftal* (Bern. Smytegelt, H.J. Budding, Daan Bakker, P. van Dijke, L. Boone). Bijdrage tot de Kerkelijke Historie in Zeeland, Goes 1929.